

Leerplan en toetsing: een vruchtbare LAT-relatie

SLO is het landelijke expertisecentrum voor leerplanontwikkeling. Hier werken experts en leraren samen aan leerplannen, handreikingen en goede voorbeelden voor ons onderwijs. Hoe kijken 'onze hoeders' van het curriculum naar de ontwikkelingen op het gebied van toetsing en examinering?

We spreken directeur innovatie Sanne Tromp en vakexpert taal Gerdineke van Silfhout op een doordeweekse middag in Utrecht. Wat hebben leerplanontwikkelaars met toetsing? "Wel, we zijn geen toetsontwikkelaars en 'gaan' in die zin dus niet over toetsing. Maar het leerplan – kerndoelen, eindtermen – en toetsing zijn wél onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als wij samen met leraren werken aan nieuwe of andere eindtermen, dan is het essentieel dat toetsing daarin meebeweegt. En andersom kunnen ontwikkelingen in toetsing als hefboom functioneren voor inhoudelijke vernieuwing. We hebben het curriculum aan de ene kant, en toetsing en examinering aan de andere kant in Nederland op organisatieniveau uit elkaar gehaald, maar in de praktijk van het klaslokaal zijn leerplan en toetsing niet zo strikt gescheiden. Het is belangrijk om je daarvan bewust te zijn. SLO is verantwoordelijk voor een deel van het grotere geheel, maar we mogen dat grotere geheel niet uit het oog verliezen."

SUMMATIEF EN FORMATIEF

"Het is goed om onderscheid te maken tussen toetsing als afsluiting van het leren – concreet: de eindtoets groep 8 en eindexaminering in het voortgezet onderwijs – en toetsing als onderdeel van het leren in de klas: formatieve evaluatie. Beide hebben hetzelfde leerplancomponent, het begint met concrete leerdoelen.

Wat betreft het eerste, toetsing met een summatief doel, weten we dat leerplannen minder goed uit de verf komen als de toetsing niet goed aansluit. Getoetst maakt bemind, niet getoetst maakt onbemind. Daarom is het essentieel dat toetsing de doelen, inhouden én veranderingen daarin daadwerkelijk eigentijds en in de volle breedte weerspiegelt.

Een mooi voorbeeld daarvan zien we bij de beroepsgerichte vernieuwing in het vmbo waarbij scholen voor alle tien profielen naast profielvakken ook keuzevakken aanbieden. Deze worden niet centraal getoetst, scholen zijn verantwoordelijk voor de examinering ervan en maken zelf een relevante, representatieve keuze hoe en welke eindtermen getoetst worden.

De kwaliteit van de schoolexamens wordt daarmee dus belangrijker. Daarom werken leraren, vakexperts, leerplanontwikkelaars en toetsontwikkelaars samen om itembanken te ontwikkelen voor alle tien beroepsprofielen. Ook wordt gewerkt aan kennisopbouw en professionalisering op het gebied van toetsing en examinering: de ontwikkelde leergang Kwaliteit schoolexaminering vmbo.

Kijk, als toetsing en leerplan zo met elkaar hand in hand ontwikkelen, dan ontstaat er een situatie waarin scholen met zelfvertrouwen inhoudelijke keuzes durven maken.

Ook formatief evalueren, die andere vorm van toetsing, heeft een belangrijk leerplanaspect. Je kunt als leraar alleen effectieve feedback geven als leraren én leerlingen helder hebben waar ze naartoe moeten werken, welke leerdoelen en bijbehorende succescriteria behaald moeten worden en hoe ze dat kunnen doen. Alleen zo kun je de leerling verder helpen met leren en leerlingen meer betrekken bij hun eigen leerproces."

VEEL AANDACHT VOOR TOETSING: KAN HET ANDERS?

"Wat wij waarnemen op dit moment? Ik denk dat we kunnen vaststellen dat toetsing, formatief en summatief, de volle aandacht heeft. Er is grote belangstelling voor formatieve evaluatie. Scholen willen er meer over weten. Aanvankelijk is men op zoek naar begripsverheldering, meestal direct gevolgd door de vraag: hoe doen we dat dan?"

Nu is formatief werken niet nieuw. Leren, informatie verzamelen, feedback geven en bijsturen hebben altijd in de klas plaatsgevonden. Maar het besef van het belang hiervan lijkt groter te worden en wordt explicieter benoemd. Er is behoefte aan verantwoorde toetsing die verder gaat dan de vaste toetsen bij lesstofonderdelen en het werken met een gemiddeld cijfer als je alles hebt opgeteld. Voorbeelden in binnen- en buitenland laten bovendien zien dat investeren in formatief evalueren kan betekenen dat er minder zwaar geleund hoeft te worden op de formele, summatieve toetsing.

Wat dat laatste betreft, ook dat staat in verhoogde belangstelling. De centrale eindexamens roepen altijd discussie op, maar die is de laatste jaren wel erg heftig. We hopen dat de aandacht voor vernieuwing van het curriculum die discussies op een opbouwende wijze kan voeren. Het zijn geen gemakkelijke discussies: van de heersende psychometrische inzichten tot discussies over het onderwijsstelsel. Laten wij, als leerplanontwikkelaars, altijd en vooral de inhoudelijke validiteit van de examens bewaken, natuurlijk ook met oog voor de betrouwbaarheid.

Op dit moment moeten we vaststellen dat we een breed curriculum hebben, maar er vaak sprake is van een veel kleinere toetsing. Dat moet anders kunnen, dat vraagt om slimmere, eigentijdse aanpakken die de breedte van het curriculum weerspiegelen.

Een laatste opmerking. In de afgelopen jaren is de strengheid 'aan de achterkant' toegenomen: de slagingsregelingen met betrekking tot Nederlands en rekenen/wiskunde hebben de speelruimte van docenten flink verkleind. Maar aan de 'voorkant', in de leerdoelen, is veel vrijheid. Dat is een onbalans die veel van docenten vraagt."

ER LIGGEN KANSEN

"Kijkend naar de toekomst lijkt het ons zaak om ervoor te zorgen dat de inhoud van het onderwijs en de toetsing zich hand in hand ontwikkelen. Wat ons betreft is daarin de inhoud leidend. Kijk bijvoorbeeld naar taal. In de praktijk lezen we teksten, gebruiken we ze om met elkaar in gesprek te gaan, om vervolgacties te ondernemen, om reacties te schrijven. Toch zien we in de (centrale) toetsing dat er erg weinig aandacht is voor de productieve taaltaken – schrijven en mondelinge taalvaardigheid – en voor het toetsen van taaldomeinen in samenhang. Zeker in de schoolgebonden toetsing ligt hier veel ruimte om te leren van bijvoorbeeld buitenlandse aanpakken en uitwerkingen, en natuurlijk ook om lessen te trekken voor de centrale toetsing.

De schoolgebonden toetsing, zoals de schoolexamens in het voortgezet onderwijs, zijn sowieso een onderdeel waarop nog erg veel kwalitatieve

“Het denken over een eigentijds leerplan en bijpassende toetsing en examinering moet vanaf het begin samengaan”

winst te behalen valt. De verschillen tussen scholen en vaksecties zijn groot. Sommigen bieden goede creatieve en vernieuwende schoolexamens aan, anderen eigenlijk alleen maar delen van centrale examens. Het loont de moeite om hier meer aandacht aan te besteden. Niet alleen omdat het gaat over vijftig procent van het examencijfer, dus de helft van het diploma, het leidt ook tot goede professionalisering en expertisepopbouw binnen scholen. Vragen en leerbehoeften hieromtrent komen wij voortdurend tegen, en het zou mooi zijn als we scholen in die ontwikkeling kunnen ondersteunen. Samen met vak- én toetsexperts.

Hoe mooi zou het zijn als we kunnen komen tot een situatie waarin we een beperkter deel van het leerplan centraal vastleggen en examineren, zodat er meer ruimte overblijft voor scholen om onderwijs aan te bieden vanuit hun eigen visie en accenten en voor leraren om hun vak over te brengen vanuit hun eigen passies. Ik zou het de lerares natuurkunde, die zelf zo enthousiast is over sterrenkunde, gunnen om dat enthousiasme over te mogen brengen op haar leerlingen. Met z'n allen naar de sterrenwacht, ook al is sterrenkunde vrijwel uit het leerplan verdwenen. De huidige curriculumherziening stelt een beperkte kern voor - die dan wel belangrijker wordt - om ruimte in het curriculum te brengen. Dan moet voor iedereen ook duidelijk zijn dat die ontstane ruimte niet gebruikt moet worden om nog eens extra voor dat kerncurriculum te gaan trainen met het oog op het examen. Dat vraagt er dus om, dat het denken over een eigentijds leerplan en het denken over een bijpassende toetsing en examinering vanaf het begin moet samengaan."

HET 'WAT' EN HET 'HOE'

"Hierbij past ten slotte ook een hernieuwde discussie over het 'wat' en 'hoe', want dat onderscheid begint te knellen. In de praktijk is het wat en het hoe in de klas lang niet altijd te scheiden: hier komen leerdoelen, vakinhouden en het didactisch handelen bij elkaar. Als wij nieuwe leerplannen ontwikkelen voor schrijven, is het vreemd om daarin niet ook het schrijfproces en bijbehorende didactische aanpakken mee te nemen. Hoe onlogisch is het om een leraar maar deels te bedienen, zogezegd? Formatief evalueren is ook zo'n thema dat niet enkel vanuit het wat aangevlogen kan worden. Dus wat ons betreft mag die wat-hoe discussie ook opnieuw gevoerd worden." ■

Sanne Tromp

Gerdineke van Silfhout